

O MEU OBXECTIVO NUNCA FOI A FIDELIDADE
(SENÓN A FELICIDADE):
A TRA-ADICCIÓN DE O GUARDADOR DE REBANHOS
DE ALBERTO CAEIRO/FERNANDO PESSOA¹

Erin Mouré
(Traductora)

Aínda que a traducción comercial é o meu medio de vida, a miña experiencia “traducindo” a Fernando Pessoa² non ten nada que ver, e non se pode separar da miña experiencia como poeta, xa que esa é a correlación máis axeitada, e non o proceso de reproducir un texto noutra lingua. Por suposto que se podería redargüír que mesmo a traducción comercial non pretende tanto reproducir, como crear unha voz que *semelle propia* na cultura meta, que *semelle que emana da* cultura meta sen ningunha marca allea e, polo tanto, trátase máis de simulación que de fidelidade. Sen embargo, deixando estas consideracións na marxe, a miña primeira reacción fronte á lingua é como poeta, e a razón principal que teño para me abrir ás linguas, desde sempre, é a de poder ler poesía na lingua orixinal: *García Lorca, Pessoa, as cantigas...*

Así, a miña “intención” non era traducir *O Guardador*. O que eu intentaba era lelo. Comecei a “traducir” sen obxectivo e sen propósito, facendo que as palabras en inglés encarnasen a miña sorpresa e o meu pracer en todo o texto, así como o meu emprazamento como lectora no tempo e na cultura. Quería facer este emprazamento non só visible, senón un elemento xestual e dinámico no novo texto. Traer ó Caeiro de Pessoa desde o seu outeiro portugués ata Toronto, no Canadá, ata o “rural” que, tranquilo, aínda gurgulla por debaixo da superficie urbana. Un século máis tarde.

Todo isto se refería á sorpresa e ó pracer. E, se cadra, a sorpresa e o pracer producen experiencias textuais (xa sexan traduccions ou outros textos) *sans pareil*, non só polo seu carácter excesivo, senón tamén por outras circunstancias.

1. Traducción ó galego de Laura Sáez Fernández

2. Erin Mouré. *Sheep's Vigil by a Fervent Person. A TransElation of Fernando Pessoa/Alberto Caeiro's O Guardador de Rebanhos*. (Toronto: House of Anansi Press, 2001).

En Toronto, onde vivín unha tempada na primavera do 2000, abrín unha edición bilingüe (portugués-inglés estadounidense) de *O Guardador de Rebanhos*. Era un traballo do que xa coñecía algúns fragmentos, traducións americanas e inglesas, pero nunca lera o libro enteiro. Finalmente, co libro entre as mans, os meus ollos pousaron inmediatamente no portugués, que me abraiou e me exaltou. Só esperaba ve-la lingua orixinal como símbolos materiais, como *trazos*, pero polos meus coñecementos de galego³, deime de conta de que podía lelo. Un agasallo repentino e inesperado. ¡Que satisfacciónfelicidade!

Os primeiros versos que traducín pertencían ó medio do poema XIX, por onde abrira o libro ó chou:

*Lembra-me a voz da criada velha
contando-me contos de fadas.*

Na miña versión en inglés canadense isto abrollou co ton de quen se resiste á súa propia educación e á cidade; daquela, a miña tradución era xa rechamante, excesiva:

*Sometimes I think of all the babysitters
who told me lies*

E aínda que “lies” é unha tradución “excesiva” pero conectada con “contos de fadas”, o que verdadeiramente me fixo rir ó escribilo foi que contiña unha palabra que Pessoa nunca escribiría, porque apareceu en inglés soamente 12 anos despois da morte de Pessoa: *babysitters*. E a esas “babysitters”⁴ seguía-lles tamén outro exceso, una admonición das mesmas, seguindo unha liña sen correspondencia no texto de Pessoa:

as they knew fate

Esta arrotada inicial converteuse nun principio rector. Así, empecei a traballar dentro dun marco de “resposta lectora” que consistía en introducir na tradución non só o texto de Caetano, senón tamén as palabras que se arriscaban ou aventuraban a pasar polo meu maxín; esta totalidade (se é que se pode dicir así) é o que traducín. Daqueles primeiros versos tirei dous principios máis: a variedade na lingua meta tiña que ser, sen dúbida, o canadense,

3. Estudio galego na casa, en Montreal, por medio de manuais, aínda que sen poder escoitalo.

4. *Babysitters* significa “coidadora de nenos”, palabra documentada en inglés por primeira vez en 1947; Pessoa morreu en 1935. N. da T.

mais tamén un pouco anticuado, un pouco estraño desde unha perspectiva decimonónica (xa que o portugués de Caeiro, parece ser, tamén era un pouco singular e sinxelo). E o texto permitía a esaxeración ou a exorbitancia xestual.

Logo de levar traducidos uns cinco poemas elixidos ó chou, traballando de vagar, para non perde-la miña relación coa lectura dos versos, deime de conta de que Pessoa se instalara en Toronto e cando lle lía os poemas por teléfono á miña moza, ela desde Inglaterra ría e dicía: Ese non é Pessoa, es ti.

Eu negábao, por suposto. Son traductora.

Sen embargo, as súas palabras fixéronme ver que o propio Pessoa (ou as súas palabras, o meu único contacto co “ser” de Pessoa) estaba a ter un efecto turbador en min, como receptora (lectora) e como *artesa do texto* (traductora). A senlleira multiplicación de consciencias na súa creación de heterónimos, a súa subxectividade exorbitante, como lle teño chamado en tódalas partes, e o fenomenalismo na presenza e tanxibilidade de Caeiro, cativáronme. Xa non podía seguir sendo a mesma persoa, Erin, e continuar cara adiante. Mesmo antes do noso encontro, o autor, Caeiro, xa era falso, unha representación. Un Eirin. De modo que “eu” tiña que reflecti-la presenza de Pessoa no texto de Caeiro, e isto desacougábame. Foi unha experiencia representativa e xestual, que expandía os círculos dos “efectos translativos” comúns, coma se mantivesemos unha brincadeira íntima, para encarna-la subxectividade de Pessoa, múltiple, declamatoria, próxima, refractiva.

Aínda estaba en Toronto cando me decatei de que tiña que traduci-lo libro enteiro rapidamente, antes de volver á miña casa en Montreal e perder así a miña sobordante e particular soidade, e a miña adición lectora: aquel emprazamento que guiara as primeiras páxinas. Así que deixei de ver á xente, concentreime, e púxenme a traballar como Erin para traer ó Caeiro rural de Pessoa ó Toronto urbano, ós arrabaldes da década dos anos cincuenta, unha paisaxe ondeada construída sobre cavorcos e regatos, soterrando tódalas augas, que só se escoitan xa no máis profundo dos sumidoiros:

...I realized Pessoa had entered Toronto, living a pastoral life in Toronto's not-quite-vanished original topographies. In me, there appeared my master. Finally I could feel joy. I found Taddle Creek in Wychwood Park. Then I found the creek that crosses Winnett Avenue just below where I lived. After I found the creeks, I lived alongside them.

And Alberto Caeiro came with me.

...I translated Pessoa by responding to him as a person. I, a person, and Pessoa, a person. For in Portuguese, *pessoa* is person. I just read the Pessoa poem line, then wrote my line, or read a few lines, then wrote mine. It was abrupt, direct, total.

At the same time, I couldn't write too many at once. It set my heart murmur going. Besides, I was afraid of responding to the context of what I'd already done, and I wanted to respond only to the Pessoa lines, using the context of my own corporeal position in the world of mid-town Toronto

north of Vaughan Road. In just over a week I'd translated some 30 of the 49 poems, in a sort of ecstasy. It was a form of prayer I lit each day, a vigil candle.

Era unha forma de introducir Pessoa na arena canadense, nun presente aínda tinxido dun pasado arcaico: a década dos anos cincuenta e a transformación dunha sociedade canadense maiormente rural nunha urbana. Só precisaba atopar a expresión canadense axeitada que tivese un valor xestual equivalente á expresión empregada por Pessoa. O que eu quería era construír unha estrutura que tivese o mesmo peso e a mesma relación de pesos có texto de Pessoa. Ademais, tamén estaba respondendo ós sinais de Pessoa, á súa sensibilidade sobre como *la subjection débordent les frontières de la personne* (é curioso que aquí, tiven que reborda-los límites do inglés...e caer no francés, o meu outro idioma) coma se estivese constituída individualmente. Traducir foi un xesto de “persoa excesiva”, do que soborda a unha persoa, de cómo a lingua en si é, seica sempre, un xesto de exceso, de cómo as vibracións das linguas sobordan as fronteiras. Traballei coma se non houberse límites entre “eu” e Pessoa, coma se os límites se esvaecesen polo movemento excesivo, polos trazos exorbitantes, coma se a traducción fose a actuación dun corpo exorbitante.

Ás veces, esta expansión tiña que exceder calquera “sentido” semántico, a persoa está plenamente *en fervura*, como acontece no último verso do longo poema V, onde

E ando com ele a toda a hora...

se transforma, sen pretendelo en:

And go with God, on Winnett or Vaughan Road, or down Winona to No Frills, where Garrison Creek is, heading southward to the Lake and America and the ocean and the Lakehead and the whales and Gibraltar and my heartbeat, fraying, and the high towers of Chicago, and the road southeast to Albany, the graveyards where the workers lay and Coaticook where I taught once, and my heartbeat, fraying, and the emigrants from Poland, and *I love you*, and Niagara Falls.

E ás veces os excesos son pequeneiros ó principio, pero logo abren fendas onde os excesos posteriores poden sumirse ou abroiar, como no tranquilo e simple poema XIII:

XIII

Leve, leve, muito leve,
Um vento muito leve passa,
E vai-se, sempre muito leve.
E eu não sei o que penso
Nem procuro sabê-lo.

Aquí, a miña versión canadense comeza tranquilamente; logo abrangue un tumulto de sons:

XIII Get up, there's no solace

The wind passes over so lightly

And leaves, light leaves so much levity.

I haven't a clue what I'm thinking.

So much of it escapes me !

Am I talking about absence or the trees ?

Chámolle “tumulto” onde Caeiro só usa unha palabra “leve” e repítea: a miña versión desencadea unha cacofonía de “I”; xoga coa ambigüidade de “leaves” como partida e como folla e pertuba a sintaxe: o tumultuoso son das follas ó vento (¿para que as follas teñen unha orde?), follas daqueles álamos á beira dos regueiros, álamos da miña infancia que aínda habitan en min. O tumulto do “I” remata con “levity”: algo que non é serio, que levita. Facendo a liña seguinte obvia, como traducción de “E eu não sei o que penso”, pero excesiva, xa que “não sei” e “haven't a clue” non son exactamente equivalentes, pero “haven't a clue” é moi idiomática, canadense, aloucada, suave. Logo a miña versión estoupa nun exceso máis extremo, a liña, dúas en realidade (xa que unha xera a outra), que non existen en Caeiro, liña escura e certa que se desvía do final do orixinal cara a unha vaga perplexidade completamente xestual e completamente (admitoo) de *Eirín*.

Claramente, a reprodución, a fidelidade, non foi nunca o meu obxectivo. Tiña a necesidade de condensa-los xestos, de recibir Caeiro en Toronto (onde se estaba dirixindo a toda velocidade), e de ser completamente fiel ós xestos e movementos da obra de Pessoa, á filosofía de Caeiro. Unha reprodución non me serviría, soaría remota, mol, impresente.

E agora, unha nota, ou un exceso, pois o meu artigo xa está rematado: falarmos dun contexto canadense para unha traducción, para o recibimento dun texto escrito nunha lingua allea, non é moi común no meu país. No inglés canadense non hai unha práctica autóctona de traducción de obras doutras literaturas. Nós dependemos da intervención británica ou estadounidense nas obras, dependemos dos hábitos lectores británicos e estadounidenses, así como das súas escollas, lexicóns, valores. Desta forma, as obras doutras literaturas chegan ata nós, no Canadá, **mediatizadas**, transmitidas por ingleses alleos⁵. De feito, poderíase dicir que, tocante ás obras literarias ou ó

---

5. Lembro que en decembro do ano 1995 traducín á poeta francesa Anne Portugal en colaboración con un grupo de tradutores, dous estadounidenses e unha canadense, lembro que discutiamos sobre termos que eles propuñan, propios da variante estadounidense e alleos ó canadense. Eles, pola súa banda, rebatían algunhas das miñas propostas (que só a outra tradutora canadense podía comprender). Decidímonos por unha variedade do inglés que, aparentemente, coincidía con ámbolos dous grupos nacionais pero se cadra, o que fixemos foi limita-las posibilidades do texto no seu conxunto.

esforzo, o traballo de traducir literaturas alleas (que non sexa do francés quebequés ó inglés canadense, ou viceversa) nin sequera existe. Por exemplo, os Governor General's Awards, os galardóns literarios máis importantes do Canadá, que moi xenerosamente inclúen "tódolos" tipos de produción literaria, non teñen unha categoría onde puidese cadrar unha tradución (que non fose do francés ó inglés e viceversa). Non se considera un traballo merecente da consideración *de creación*.

E, de feito, anosarmos obras e sensibilidades alleas, é unha fonte de alimentación para a nosa variante lingüística e para o noso contexto. Curiosamente, os canadenses renunciamos a esta alimentación e negámoslle unha forma de crecemento moi importante a un uso do inglés que é propio da variante canadense, un crecemento que, por alimentarse da *cultura*, é heteroxéneo, a diferenza do crecemento homoxéneo da mundialización *económica*.

Por último, volvendo ó *Sheep's vigil*, unha pregunta obvia. ¿Como se xustifica unha tradución exorbitante fronte ó feito de que xa hai traducións "de verdade" de Caeiro, e aínda se poden facer outras? ¿É isto verdadeiramente unha tradución?

Aínda que cada obra pareza única e estable, vai cambiando ó tempo que cambia o seu contexto cultural. E si que cambia; abonda con preguntarlle a xeracións consecutivas de lectores. O lugar, o tempo. Ah. E isto cambia e aumenta as posibilidades de tradución dunha obra determinada, que sempre son múltiples desde un principio, mesmo no inglés, que non é unha lingua, senón moitas estreitamente emparentadas. O meu Caeiro está construído como unha tradución (editado en versión bilingüe), pero mostra a diferenza por medio da palabra "tra-adicción". E é que é unha tradución, xa que conserva a estrutura do texto orixinal e non se puido crear sen el. O texto orixinal foi o seu impulsor e non impediu o traballo; ó contrario: intensificouno, fortaleceu.